

הילד הרוחני

המחבר האמריקני ברוס פיילר פרסם לאחרונה רב-מכר עיוני ושמו 'הסודות של המשפחות המאושרות'.¹ זהו ספר מרתק המשתמש במחקרים מתחומי הניהול, כגון טיפוח צוותים, פתרון בעיות ויישוב סכסוכים, ומציע ליישם את תובנותיהם גם בין כותלי הבית – באופן שיסייע למשפחה להיעשות ליחידה מלוכדת הנותנת מקום לצמיחה אישית של הפרט.

אולם ככלות הכול, בסוף הספר, הוא משמיע טענה מפתיעה: "הדבר החשוב ביותר שיש בידכם לעשות למען משפחתכם הוא הדבר הפשוט מכולם: לפתח סיפור משפחתי חזק". הוא מצטט מחקר שנעשה באוניברסיטת אמורי, ועל פיו ככל שילדים מכירים יותר את סיפור משפחתם "כך מתחזקת תחושת השליטה שלהם בחייהם, הערכתם העצמית גדלה, והערכתם כלפי תפקודם המשפחתי משתפרת".²

סיפור-משפחתי מחבר ילדים לדבר שהינו גדול מהם. הוא עוזר להם להבין איך הם משתלבים בעולם שהתקיים עוד לפני שהם נולדו. הוא נותן להם נקודת-זינוק של זהות. כל אלה נעשים בתורם בסיס לביטחונם העצמי של הילדים. בזכותם יכול הילד לומר: הנה אני; זהו הסיפור שאני חלק ממנו; אלה הם האנשים

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

שבאו לפניי, ושאני ממשיכם; אלה הם השורשים שמהם אני צומח מעלה-מעלה.

משה רבנו, בפרשתנו, ידע זאת היטב. אנו עומדים רגע לפני המכה העשירית, ומשה כבר יודע שזו תהיה המכה האחרונה. פרעה לא רק ישלח את העם – הוא ממש יתחנן שהעם יסתלק כבר. לכן, כבר עכשיו, על פי מצוות ה', משה מכין את העם לחירותו. אך הוא עושה זאת בדרך מיוחדת. הוא איננו נואם באוזניהם על החירות. הוא איננו מדבר על ניתוק שלשלאות השעבוד. הוא איננו מזכיר כלל את המסע המפרך העומד להתחיל. הוא גם איננו מנסה להפיח בעם התלהבות באמצעות הצגת היעד, הארץ שאלוהים הבטיח לאברהם, ליצחק וליעקב, ארץ זבת חלב ודבש.

הוא מדבר על הילדים. שלוש פעמים בפרשתנו הוא שב אל העניין הזה:

וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם, "מָה הָעֵבֶרָה הַזֹּאת לָכֶם?" וְאָמַרְתֶּם... (שמות יב, כו-כז)
וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: "בְּעֵבֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם." (יג, ח)
וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְנֶךָ מָחָר לֵאמֹר, "מָה זֹאת?" וְאָמַרְתָּ אֵלָיו... (יג, יד)

הציפיות שלנו מוכות כאן שוק על ירך. משה מדבר לא על מחר, אלא על העתיד הרחוק. הוא איננו חוגג את רגע השחרור, אלא מבקש להבטיח ששחרור זה ייחרת בזיכרונו של העם עד קץ הימים. הוא רוצה שכל דור ינחיל את הסיפור לדור שאחריו.

הוא רוצה שההורים הישראלים יהיו מחנכים, ושילדי ישראל ישמרו על העבר למען העתיד. בהשראה אלוהית לימד משה את בני ישראל שיעור חשוב. בקצה השני של יבשת אסיה, בתרבות עתיקת-הדורות של סין, ניסחו את הלקח הזה בפתגם: המתכנן לשנה יזרע אורז. המתכנן לעשור ייטע עץ. המתכנן למאה יחנך ילד.

לאורך הדורות נודע עם ישראל בגויים כעם המעלה את החינוך על ראש שמחתו. כשאחרים בנו טירות וארמונות, היהודים בנו בתי ספר ובתי מדרש. מכאן באו כל ההישגים הידועים שגאוותנו הלאומית עליהם: העובדה שאצל היהודים הכירו כולם את כתבי הקודש, גם כשהאנושות הייתה כמעט כולה אנאלפביתית; הלמדנות והאינטלקט של היהודים שהיו לתהילה; ייצוג-היתר המדהים של היהודים בין מעצביה של התודעה המודרנית; המוניטין שיצאו ליהודים, אם בלוויית הערצה, אם אגב פחד ואם בנימת הגחכה, כמהירי מחשבה, כנפחנים וככאלה היודעים לראות את כל צדדי המחלוקת.

אך לא רק לכך התכוון משה. ה' לא ציווה אותנו "זכה בפרס הנובל לקדשו". הוא רצה שנלמד את ילדינו דבר מסוים: סיפור. הוא רצה שנעזור לילדינו להבין מי הם, מאין באו, איך נעשו אבותיהם לאומה ומה היו הרגעים המכוננים שעיצבו את חייהם ואת חלומותיהם. הוא רצה שניתן לילדינו זהות על ידי כך שנהפוך את ההיסטוריה לזיכרון, ואת הזיכרון לתחושת אחריות. היהודים לא נבחרו להיות אומה של אינטלקטואלים; הם נבחרו להיות שחקנים בדרמה של גאולה, עם שאלוהים מזמין אותו להביא ברכה לעולם באמצעות אורח חיים ובאמצעות קידוש החיים.

זה זמן רב שאנו נוטים להזניח את היסוד הרוחני העמוק הזה בחינוך – כמונו כרבים אחרים בעולם המערבי. בכך עוסק ספרה החדש של ליסה מילר 'הילד הרוחני';³ ספר שהוא תזכורת חשובה לאמת נשכחת. פרופ' מילר מלמדת פסיכולוגיה וחינוך באוניברסיטת קולומביה, והיא מעורכות כתב העת 'רוחניות במעש הקליני' (Spirituality in Clinical Practice). ספרה אינו עוסק ביהדות, ולא דווקא בדת בכלל, אלא בחשיבותו של עידוד הרוחניות אצל הילד במשפחה.

ילדים הם רוחניים בטבעם. הם משתאים לנוכח גודלו של העולם ותוהים על מקומנו בו. רגש הפליאה המפעם בהם דומה לזה המהדהד בכמה מן היפים שבמזמורי תהלים. ילדים אוהבים סיפורים, שירים וטקסים, ואת המבנה והצורה שהללו מקנים לזמן, ליחסים הבין-אישיים ולחיים המוסריים. אמנם כן, ספקנים ואתאיסטים נוהגים ללגלג על הדת ולהציגה כתפיסת-מציאות ילדותית; אך הדבר רק מחזק את מסקנתנו שהסתכלותו של הילד על המציאות היא דתית באופן אינסטינקטיבי ואינטואיטיבי. קחו מהילד את תפיסת המציאות ה"ילדותית" הזו – הגחיכו בעיניו את האמונה, גרשו מחייו את הטקסים, המריצו אותו רק להישגים לימודיים ולהצלחה חיצונית – ושללתם ממנו כמה מאבות-המזון של רווחתו הרגשית והנפשית.

מילר מציגה ראיות מחקריות משכנעות. ילדים הגדלים בבתים שהרוחניות היא חלק מן האווירה בהם נוטים פחות לדיכאון, לשימוש בסמים, לתוקפנות ולהתנהגות עתירת סיכונים כגון הסתכנות פיזית ו"מיניות נטולת אינטימיות רגשית". לרוחניות יש חלק בחוסנו של הילד, בכריאותו הגופנית והנפשית ובריפוי. בגיל ההתבגרות, גיל של חיפוש פעיל אחר זהות ותכלית, הרוחניות

אי אפשר לבנות חברה בריאה ממשפחות מעוררות רגשית ומילדים כועסים ומסוכסכים. האמונה מתחילה במשפחה. התקווה נולדת בבית.

היא ממד מרכזי. לא פעם החיפוש של המתבגר הוא חיפוש אחר רוחניות. וכאשר יש שותפות בין-דורית של זיקה לדבר-מה גדול, מתחשל אצל הילד חוסן פנימי אדיר. לא נחטא למציאות אם נאמר שהיחסים בין ההורים לילדים משקפים, בייחוד ביהדות, את היחסים בין אלוהים לבינינו.

משום כך מדגיש משה פעמים כה רבות את מקומה של השאלה בתהליך החינוכי: "כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מִקֹּחַ לֵאמֹר... – וכידוע זכתה שאלת הבן להתנסח כטקס קבוע בליל הסדר, בשירת "מה נשתנה". היהדות היא דת של שאלות ושל מחלוקות, דת שאפילו דמויות המופת שלה שואלות שאלות על אלוהים, דת שחכמיה, במשנה ובתלמוד ובמדרש, חולקים איש על רעהו דרך קבע. דתות דוקטרינריות נוקשות, שאינן מעודדות שאלות אלא תובעות ציות עיוור והרכנת ראש, גורמות לנזק פסיכולוגי ואינן מכינות את הילד למורכבותם של חיי המציאות. לא במקרה, בפרשת שמע, הציווי "וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" בא לפני "וְשִׁנַּתְּם לְבַבְךָ". הורות מוצלחת מתקיימת כשהילדים רואים שההורים אוהבים את מה שהם עומדים ללמד אותם.

המסע הארוך אל החירות, רומזת פרשתנו, אינו רק עניין של היסטוריה ופוליטיקה, ודאי לא רק סדרה של ניסים. הוא כרוך ביחסים שבין הורים וילדים. הוא עובר בסיפור-סיפורים, בהנחלת הסיפור הלאומי מדור לדור. הוא מסע אל הרגשת נוכחותו של אלוהים בחיינו. הוא דורש מאתנו לפנות בחיינו מקום לשגב, לפליאה, להכרת תודה, לענווה, לאמפתיה, לאהבה, לסליחה ולחמלה – והטקס, השיר והתפילה עוזרים לנו לעשות זאת. על ידי כך אנו מקנים לילדינו ביטחון עצמי, אמון ותקווה, כמו גם זהות, השתייכות ותחושה של התהלכות טבעית בעולם.

1. Bruce Feiler, *The Secrets of Happy Families*, New York, William Morrow, 2013.
2. שם, עמ' 274. פיילר איננו מספק מראה-מקום, אך ראו Kelly Bohanek, Jennifer G., and Robyn Fivush, "Family Narrative Interaction and Children's Sense of Self", *Family Process* 45.1 (2006): 39-54.
3. Lisa Miller, *The Spiritual Child: The New Science on Parenting for Health and Lifelong Thriving*, New York, St Martin's Press, 2015.